

PANAMA PAZAR BİLGİLERİ

T.C.
Ticaret Bakanlığı
Uluslararası Anlaşmalar ve Avrupa Birliği
Genel M¼d¼rl¼đ¼

İçindekiler

1. DIŐ TİCARET POLİTİKASI VE UYGULAMALARI	3
2. PAZARIN ÖZELLİKLERİ	11
3. ÖNEMLİ SEKTÖRLER	14
4. PAZARDA DİKKAT EDİLMESİ GEREKEN HUSUSLAR VE DİĞER BİLGİLER.....	18
5. ŞİRKET KURULUŞU VE İŞ YAPMA İLE İLGİLİ BİLGİLER	21

1. DIŐ TİCARET POLİTİKASI VE UYGULAMALARI

DıŐ Ticaret Mevzuatı (İthalat Rejimi, İhracat Rejimi)

Panama dıŐ ticaret rejimlerinde amaç çoğu ũlkede olduğu gibi ihracat ve ithalatta gũmrũk tarifeleri ve ithalat kotaları getirilerek dıŐ rekabetin korunmasıdır. Kanun veya Özel sŐzleŐmelerle muaf tutulanlar dışında, ũlkeye giren yabancı ũrũnlere tarife uygulanmaktadır.

Panama'nın Honduras, Kosta Rika, El Salvador, İsrail, Singapur, Nikaragua, Gũney Kore, Guatemala, Őili, Peru, Meksika, Kanada ile serbest ticaret anlaşması; Amerika BirleŐik Devletleri ile ticareti geliŐtirme anlaşması ve Dominik Cumhuriyeti, AB, İngiltere, Kolombiya ve Trinidad ve Tobago ile diğer Özel ticaret anlaŐmaları bulunmaktadır.

Panama'nın dıŐ ticaret politikasından bahsederken Panama Kanalı'nın Atlantik Okyanusu tarafında kalan Kolon Serbest BÖlgesi (Zona Libre de Colon-ZLC)'ne değinmek Önemlidir. Kolon serbest bölgesi 1948'te kurulmuş olup, serbest bölgede ithalat ve ihracat işlemleri, damga vergisi, emlak vergisi gibi vergilerin tamamında vergi muafiyeti bulunmaktadır. Serbest bŐlgelerdeki ihracatçı firmalara, imalatta kullanılan ekipman ve hammaddeler için vergi muafiyeti ve ihracat kazançları ũzerinden de gelir vergisi, ihracat satış vergisi ve ihracat sanayisinin sermaye ve varlıkları ũzerinden alınan vergiler dahil olmak ũzere bir dizi vergi ve tarife teŐviki uygulanmaktadır.

Kolon Serbest BÖlgesi'nde yer almanın 3 yŐntemi bulunmaktadır:

1) Serbest bölgede 20 yıllık yenilebilir bir kira sözleşmesi imzalanarak firma, kendi binasını inŐa edebilmekte ya da hazır tamamlanmıŐ bir binayı sahibinden kiralama yoluna gidebilmektedir. (Kendi binasını inŐa etme seçeneğinin tercih edilmesi durumunda serbest bölge teknik otoritesinin taslak inşaat planını uygun gŐrmesi gerekmekte olup, Kolon bŐlgesinin az geliŐmiŐliėi gŐz Őnũne alınarak karŐılaŐılabilecek tũm altyapı sorunlarının Őzũmũnden de firmanın sorumlu olacağı unutulmamalıdır.)

2) ZLC'da Serbest BÖlge YÖnetimine ait olan binaları kirama yoluna gidilebilmektedir.

3) Halihazırda ZLC'de faaliyet gösteren diğer firmalar ile depolama ve yönetim-dağıtım ve idari hizmetlerin yũrũtũlmesi için temsilcilik anlaŐmaları yapılabilir. (Bu tũr hizmetler için ũcretler, mal değerinin yũzdesi veya maliyet + sabit ũcretler temelinde mũzakere edilebilir. Panama'da pazarlık yapılması oldukça normal karŐılanan bir ticari gelenektir.)

Gũmrũk Vergileri

Panama Ekonomi ve Maliye Bakanlığı (MEF), her tũr ticari mal için ũlkeye giriş rejimi oluşturan İthalat Tarifelerini dũzenleme konusunda yetkilendirilmiştir.

Panama 1997'de Dũnya Ticaret Őrgũtũ (DTÖ)'ne katıldığında, gũmrũk vergilerini birkaç tarım ũrũnũ dışında maksimum %15'e ve genel ortalama olarak %10-15'e indirerek bölgedeki en dũŐũk oranlardan birine sahip olmuştur.

Panama Ulusal Gümrük İdaresi (Autoridad Nacional de Aduanas—ANA), MEF tarafından belirlenen gümrük vergilerinin temin edilmesini sağlamakla yükümlü olup, tarifelerini 2016 yılında Gümrük Tarife İstatistik Pozisyonu GTİP-Harmonised System ile uyumlu hale getirmiştir.

Panama'da genel olarak **6'lı GTİP kod** (HS Code) kullanılmaktadır. Gümrük tarifelerine ilişkin ayrıntılı bilgi için aşağıdaki web sitesi ziyaret edilebilir.

<https://www.sinia.gob.pa/index.php/compendio-de-entidades-con-competencia-ambiental/212-entidades/291-autoridad-nacional-de-aduanas-ana>

Panama'da, ithalatlara uygulanabilecek 3 farklı gümrük vergisi türü bulunmaktadır:

DAI: Gümrük tarife vergileri,

ISC: Belirli malların ve hizmetlerin tüketimine yönelik seçici vergi, (Alkollü içecekler ve tüm tütün ürünlerini içeren belirli ürünlerin ithalatında alınan ve bu ürünlerin yerel üreticiler tarafından devredilmesi veya satılmasından alınan bir vergidir. Temel ihtiyaçlar arasında olmayan ürünleri kullanan veya tüketen kişiler tarafından ödenmektedir.)

ICCDP: Yakıt ve Petrol Türevlerinin Tüketimi için alınan vergi.

Gümrük tarifeleri, değer üzerinden veya miktar, ağırlık, boyut veya hacim temelinde hesaplanmaktadır (Ad-Valorem). Oranlar en az korumacıdan en çok korumacıya olacak şekilde %0 ila %33 arasında değişmektedir. Ülkede üretim sektörü büyük olmadığından ithalat vergileri, yerel olarak üretilen ürünlerle rekabet etmeyen mallara geleneksel olarak düşük olmuştur. Çoğu girdi ve üretilen ürün üzerindeki vergiler %3-15'tir.

Herhangi bir şirket, hassas ürünler kategorisinde yer alan *pirinç, süt ürünleri, domuz eti, mısır ve mısır ve domates* hariç olmak üzere diğer tüm ürünleri Panama'ya ham madde veya yarı işlenmiş mal olarak %3 gümrük vergisiyle ithal edebilmektedir. Yukarıda yer alan linkten ürün bazında gümrük vergi oranlarının kontrol edilmesinde fayda görülmektedir.

2020 yılı Temmuz ayında yerli üreticilerin korunması amacıyla belirli domuz ürünlerinin ithalatında %40-70'lik arasında ilave vergi konulmuş; kavrulmuş kahvede uygulanan ithalat vergisi %54'ten %60'a, çözünebilir kahve tarifesi ise %10'dan %81'e yükseltilmiştir. Ülkede kahve ihracatı önemli bir paya sahiptir.

Panama'da karides yetiştiriciliği ve turizm gibi bir takım ihracat sektörleri bazı ithalat vergi ödemelerinden muaftır. Özellikle Kolon şehri gibi ekonomik olarak daha az gelişmiş bölgelere yabancı yatırımları çekmek için bu özel muafiyetler getirilmiştir.

Panama devleti, yerli ağaçtan yapılan mamul ürünlere uygulanan %1'lik vergi dışında, ihraç edilen ürünlere vergi uygulamamaktadır. İlaveten, ülkede ihracat yapan firmaları teşvik etmek amacıyla ihracat gelir vergilerine %100'e kadar indirim sağlanabilmektedir.

Hükümetin, bazı kalem ürünlerin tüketiciye erişilebilirliği korumak ya da tüketicileri korumak amacıyla dönem dönem vergiyi sıfırlama uygulamalarına gittiği görülmektedir. Bu kapsamda, **19 Ocak 2024** tarihli 1 sayılı Karar ile belirlenen ürünler bazında **altı ay** süresince aşağıdaki GTİP Kodlu mukim ürünlerde geçici olarak %0 İthalat Gümrük Vergisi (DAI) uygulanacaktır:

%0 Gümrük Vergisi Uygulanacak Ürünler (**6 Ay Boyunca-19 Temmuz 2024 tarihine kadar)	
6'lı GTİP Kodu	Ürün
1101.00.00.00.10	Buğday Unu
1103.13.90.00.00	Mısır Unu
1507.90.00.00.00	Soya Yağı
1511.90.90.00.00	Palm Yağı
1603.00.20.00.00	Balık Konservesi Ürünler
1904.10.23.00.00	Tahılların veya tahıl ürünlerinin şişirilmesi veya kavrulması ile elde edilen hazır gıdalar
1905.90.29.00.00	Ekmek, Pastane, Kek, Bisküvi ve Benzeri Pişmiş Ürünler, Diğerleri
3306.10.90.00.00	Diş macunu ürünleri
3307.20.10.00.00	Kişisel Deodorantlar ve Antiperspirantlar
3402.50.12.00.00	Perakende satışa sunulan yüzey aktif preparatlar, yıkama preparatları, yardımcı yıkama preparatları ve temizlik preparatları
4818.10.00.00.00	36 cm'ye kadar genişliğinde rulolarda Tuvalet Kağıdı
9619.00.10.00.00	Hijyenik Pedler

İç Vergiler ve Oranları

Panama'da kurulu şirketler için uygulanabilir ana vergiler aşağıdaki gibidir:

- Gelir Vergisi (doğrudan vergi veya stopaj vergisi olarak uygulanabilir.)
- Temettü Vergisi
- İşletme Lisans Vergisi
- Franchise Vergisi
- ITBMS (Katma Değer Vergisi)

Gelir Vergisi

Şahıslar için gelir vergisinin belirlenmesinde belirli aralıklar bulunmaktadır. Yıllık gelirin ilk 11.000 ABD doları gelir vergisinden muaf tutulmaktadır. 11.000 ABD doları ile 50.000 ABD doları arasındaki gelir %15 oranında vergilendirilmektedir.

Yıllık 50.000 ABD doları ve üzerindeki gelirler için sabit bir oranda 5.850 ABD doları tahsis edilmekte olup, bu miktarın üzerindeki gelir %25 oranında vergilendirilmektedir.

Temettü Vergisi

Panamalı kökenli olduklarında hissedarlara veya ortaklara kar payı dağıttıklarında veya işletmeleri giderlerini karşılamak için kullandıklarında, hissedarlara veya ortaklara %10'luk bir katılım ücreti olan Temettü Vergisi'nin veya kar payı vergisinin kesilmesi zorunludur.

İşletme Lisans Vergisi

11 Ocak 2007 tarihli 5 sayılı Kanun ile ticari veya endüstriyel faaliyetleri gerçekleştiren herhangi bir gerçek veya tüzel kişinin ulusal topraklar içinde şirket açmasına ilişkin süreç belirlenmiş olup, yıllık vergi %2 olarak minimum 100 ABD doları ile maksimum 60.000 ABD dolarına kadar değişmektedir. Bu vergi, yıllık gelir beyannamesi ile birlikte ödenmektedir. Kolon Serbest Bölgesi veya Panama'daki başka bir serbest bölge veya serbest ticaret bölgesinde bulunan kişiler veya işletmeler için İşletme Lisansı vergisi muafiyeti bulunmaktadır.

ITBMS (Katma Değer Vergisi)

Ulusal topraklar içindeki alanlarda alan, katkı sağlayan veya başka bir eylemi, sözleşmeyi veya anlaşmayı ima eden veya bu amaçla alınan katma değer vergisidir. Bu vergi, nihai tüketici tarafından ödenmekte olup genel olarak %7 ile sabitlenmiştir.

KDV'de diğer oranların uygulandığı durumlar ise;

- İthalat, toptan ve perakende **içki** satışı %10
- İthalat, toptan ve perakende **tütün** satışı %15
- Tüm şekillerde **konaklama hizmeti** %10'dur.

ITBMS, ilaçlar, temel okul malzemeleri, üniformalar, ders kitapları, gıda, tarım ürünleri, kamu hizmetleri (elektrik, su), tıbbi hizmetlere uygulanmamaktadır. Vergi otoriteleri tarafından uygun bir değerlendirmenin ardından, önceki yılın ortalama aylık brüt geliri 3.000 ABD dolarının altında olan veya önceki yılın toplam geliri 36.000 ABD dolarının altında olan kişiler veya işletmeler, izleyen yıl ITBMS toplamak zorunda değildir.

Konut (Mülk) Vergileri

Panama'da konut vergileri, arazi, yapı ve mülk üzerindeki iyileştirmelerin değerlendirilmesini içeren bir hesaplama ile belirlenmektedir. Konut vergileri konut, apartman dairesi, ticari veya tarımsal alanda olmasına bakılmaksızın aşağıdaki oranlarda ödenmektedir.

- \$0 ile \$30.000 arasında = vergiden muaf
- \$30.001 ile \$250.000 arasında = değer %0,6'sı.
- \$250.001 ile \$500.000 arasında = değer %0,8'i.
- \$500.000'dan fazlası = değer %1'i.

Konut vergileri 3 taksit halinde 30 Nisan, 30 Ağustos ve 31 Aralık tarihlerinde ödenmektedir. Her vade tarihinden sonra yapılan ödemelerde %10 faiz uygulanmakta olup, konut vergilerinin yıllık maliyetinin tamamının 1 Mart'tan önce ödenmesi halinde %10 indirim hakkı kazanılmaktadır.

Kurumsal Vergi Teşvikleri

Panama hükümetince aşağıda izah edilen özel durumlardaki belirli nitelikli endüstrilere ve şirketlere özel vergi hükümleri uygulanmaktadır.

- Kolon Serbest Bölgesi'nde veya ülkedeki herhangi bir Serbest Bölgede faaliyet gösteren şirketler, Serbest Bölgeden yabancı ülkelere satışlardan elde edilen kâra ilişkin vergiden muaftır.
- "Ciudad del Saber" (Bilgi Şehri)'de faaliyet gösteren şirketler, gelir vergisi, ithalat vergileri ve ITBMS'den muaf tutulmaktadır. Bilgi Şehri, yenilik, iletişim ve bilgi teknolojilerine (BT) odaklanan özel bir alan olup, yüksek teknoloji ürünleri üreten, montaj yapan veya işleyen veya yerel veya uluslararası pazarda satışa sunulan eşit meslek hizmetleri sunan şirketler için bazı teşvikler sağlamaktadır.
 - ✓ Makine, ekipman, mobilya, araçlar, cihazlar ve malzemeler üzerinde ithalat vergilerinden muafiyet,
 - ✓ Makine, ekipman, araçlar, cihazlar ve malzemeler üzerinde ITBMS'den muafiyet,

- ✓ Teknopark amacıyla para yurtdışına gönderilirken bu para transferi veya fon transferi üzerinden uygulanan herhangi bir vergi, resim veya vergiden muafiyet ve işletmeler için gelir vergisi ve işletme lisans vergisinde muafiyet.
- “Küçük işletme” şirketleri (ticari işletme lisansı gerektirmeyenler dışında) temettü ve tamamlayıcı vergilerden muaf tutulmaktadır. Şirketler, aşağıdaki koşulları karşıladığı sürece küçük olarak kabul edilmektedir:
 - ✓ Başka şirketlere bağlı veya ilişkili olmaması,
 - ✓ Yıllık brüt geliri 200.000 ABD dolarının altında olması,
 - ✓ Hissedarlarının yalnızca şahıslardan oluşması.
- Panama merkezli uluslararası şirketler için çok uluslu merkez rejimi; (**Multinational Headquarters Programme**) programına kabul edilen firmalarda kurumsal gelir vergilerinde daha düşük oranlar uygulanması ile işletme lisans vergisi, temettü ve tamamlayıcı vergilerden muafiyet sağlanmaktadır.
- Panama Pasifik Özel Ekonomik Bölgesi, ilişkili taraflar arasındaki mal ticareti, lojistik hizmetler, yüksek teknoloji üretimi, çağrı merkezleri ve benzeri faaliyetlerde bulunan işletmeler için sağlanan vergi muafiyetleri arasında ithalat vergileri (mallar Panama içerisine satılmadığı sürece), ITBMS ve belirli iş faaliyetleri için temettü vergisi muafiyeti bulunmaktadır.

Ürün Standartları ile ilgili Uygulamalar

Panama, 1997 yılında ürün standartları, etiketleme ve belgelendirme politikası hakkında yeni düzenlemeler getiren standartlar (Endüstriyel ve Teknik Standartlar-COPANIT) ve Endüstriyel Teknoloji Genel Müdürlüğü (DGNTI) ile Panama Komisyonu'nun işlevlerini yeniden tanımlayan yasayı kabul etmiştir. COPANIT'in yürütme organı DGNTI olup, COPANIT Ticaret ve Sanayi Bakanlığı altında faaliyet göstermektedir. Temel olarak, DGNTI'ye standartların ve teknik düzenlemelerin oluşturulmasında ana rolü üstlenmektedir. Ulusal Akreditasyon Konseyi (CNA) tüm ulusal akreditasyonlarla görevlendirilmiştir.

Panama dışı açık bir ekonomiye sahip olduğundan standartlar ve teknik düzenlemelerle ilgili önemli sorunlar bulunmamaktadır. Geçmişte çeşitli tarım ürünlerinde sorunlar yaşanmış olup, bunlar çoğunlukla bitki sağlığı sorunlarıyla ilgilidir.

Panama'nın standartlar/yönetmelikler belirlemediği ürünler için ABD ve Avrupa Birliği standartlarına ve teknik düzenlemelerine uygun olan tüm ürünler Panama pazarına da girebilmektedir.

Test Etme, Muayene ve Belgelendirme

Ülke içinde satılmadan önce ürünlerin kalitesini doğrulamaktan sorumlu birkaç kurum bulunmaktadır. İnsan kullanımı veya tüketimi için tüm ürünlerde genellikle bir **sağlık sertifikası** alınması zorunlu tutulmaktadır. Bu sektörler arasında genel olarak **deterjanlar, kozmetik ürünler, ilaçlar, gübreler, gıda ve içecekler** bulunmaktadır. Sağlık Bakanlığı (MINSa) halk

sağlığına ilişkin Sağlık Sertifikası (registration number) verilmesinden, askıya alınmasından, değiştirilmesinden, yenilenmesinden ve iptal edilmesinden, ayrıca Farmakovijilans faaliyetlerinin yürütülmesinden sorumludur.

Eczacılık ve İlaçlar Direktörlüğü (DNFD), MINSA'nın bu görevleri yürüten departmanıdır. İlaçlar, takviyeler, kozmetik ve deterjanlar için sağlık sertifikası DNFD tarafından verilmektedir. Tarımsal Kalkınma Bakanlığı (MIDA), tarımsal sistemler aracılığıyla vatandaşlara ve tarım sektöründe genel olarak hizmet vermek, genel olarak koordine etmek ve organize etmekten sorumlu olan bu kurum tohumlar, gübreler, gübre malzemeleri, çiçekler, ağaç, bitkisel lifler, öğütülmüş ürünler ve tütün dalları için kayıt gereksinimlerini belirlemektedir. Panamalı Gıda Ajansı (APA), tarım ve endüstriyel gıda üretimi için prosedürleri yöneten ve doğal, bitkisel sağlık, karantina, güvenlik ve uluslararası ticaret standartlarına uygun olarak gıda ihracatı ve ithalatını, transitini, transshipmentını yöneten kurumdur.

Ambalaj, Paketleme ve Etiketleme

2007 yılında çıkarılan 45 sayılı yasa gereğince, tedarikçilerin, ürün veya hizmetlerin doğası, bileşimi, içeriği, ağırlığı, menşei, son kullanma tarihi, toksisitesi, önlemleri, fiyatı ve tüketicilere sunulan diğer tüm koşullar gibi özelliklerini, tüketiciye açık ve doğru bir şekilde bilgilendirmekten sorumlu oldukları belirtilmiştir. Bu bilgilerin tamamı, ürünlerin tüketicilere sunulduğu raflarda veya konteyner etiketlerinde yazılı olmalıdır.

1992 tarihli Sağlık Bakanlığı Kararnamesi 1195, gıdalar, katkı maddeleri ve ambalajlarla ilgili olarak CODEX kurallarına atıfta bulunmaktadır. Buna göre, etiketler şunları içeren temel bilgilere sahip olmalıdır:

- Üretici adı ve adresi
- Son kullanma tarihi
- İçindekiler listesi
- Lot numarası
- Ürün formu, örneğin toz, sıvı, vb.
- Ürün kaydı
- Barkod

2019 yılında çıkarılan 113 sayılı yasa, etiketlerin ayrıca menşe ülkesini de belirtmesi gerektiğini belirtmektedir. İthal edilen gıda ürünlerinin etiketlerinde yer alması gereken en önemli detaylar son kullanma tarihi ve ürünün menşe ülkesidir.

Çeşitli düzenleyici girişimlere rağmen, ulusal düzenlemeler, Sağlık Bakanlığı'nın bir Kararname ile İspanyolca olarak etiketlenmesini istediği özel bir içeriğin olmadığı sürece etiketlerin İspanyolca olmasını zorunlu kılmamaktadır. Bu tür özel içeriklere örnek olarak ilaçlar, tarım kimyasalları, zehirli ürünler ve insan sağlığı riskleri nedeniyle belirli talimatlar veya uyarılar gerektiren gıda ürünleri verilebilir.

Aspartam veya Acesulfame K içeren diyet ürünleri için, 12 Haziran 1993 tarihli 423 sayılı Yürütme Kararnamesi ve 12 Temmuz 1994 tarihli MINSA Kararı No. 11'e göre, İspanyolca olarak ayrı bir etiket, ürünün **Fenilalanin** içerdiğini belirtmelidir.

Teknik Engeller

Bir DTÖ üyesi olarak Panama, DTÖ'nün Standartların Hazırlanması, Kabulü ve Uygulanmasına İlişkin İyi Uygulama Kurallarını içeren Ticarete Teknik Engeller Anlaşmasını (TBT) uygulamaktadır.

DGNTI standardizasyon ve onaylama yetkilerine ek olarak, teknik engeller konusunda DTÖ için ulusal araştırma noktasıdır. Düzenleyici Bilgi Merkezi (Centro de Información Normativa – CIN) aracılığıyla bilgi sağlar ve kullanıcılara yerel ve uluslararası teknik kılavuzlar, standartlar ve yönetmelikler konusunda da yardımcı olmaktadır.

Panama, DGNTI'nin uluslararası düzeyde iletişimi sürdürmesine ve standardizasyon süreçlerine doğrudan katılmasına izin veren Uluslararası Standardizasyon Örgütü'nün (ISO) bir üyesidir ve aynı zamanda Gıda ve Gıda Bakanlığı tarafından özel olarak kurulan Codex Alimentarius Komisyonu'nun da bir üyesidir.

Panama, gıda alanında teknik standardizasyonu ele almak için Birleşmiş Milletler Tarım Örgütü (FAO), Uluslararası Elektroteknik Komisyonu (IEC); Pan Amerikan Standartları Komisyonu (COPANT); inşaat alanında teknik standardizasyonu sağlayan American Society for Testing and Materials (ASTM); Kolombiya Teknik Standartları ve Sertifikasyon Enstitüsü (Instituto Colombiano de Normas Técnicas y Certificación – ICONTEC); ve İspanyol Standardizasyon ve Sertifikasyon Derneklerinin (Asociación Española de Normalización y Certificación – AENOR) üyesidir.

Şu an için Panama'da 15 teknik el kitabı, 495 teknik standart ve 84 teknik yönetmelik bulunmaktadır. Teknik düzenlemelerin yaklaşık yüzde 67'si gıda teknolojisi sektörüne ilişkin olup, kalan yüzde 33'ü şu sektörler ayrılmıştır: inşaat malzemeleri ve binalar, petrol ve yan ürünleri, metroloji ve kimyasal ürünler. Panama tarafından kabul edilen tüm teknik düzenlemeler, uluslararası ilke ve standartlara uymaktadır.

Panama'nın en büyük problemlerinden biri ülkedeki yolsuzluk sorunudur. 2023 Yılı Yolsuzluk Algısı Endeksi'nde 180 ülke arasında 108. sırada yer alan Panama'da, endeksin belirlenmesinde etkin başlık konularından ihale prosedürleri, arazi tescili, sözleşme yükümlülüklerine uyum, ödemelerin eksikliği ve yavaş ve yetersiz bir yargı sistemine yer verilmektedir.

Piyasaya arz edilen tüm ürünlerin güvenli ve kaliteli olmasını sağlamak ülkelerin en temel öncelikleri arasındadır. Bu amaçla, ürünlerin uyması gereken teknik kriterler (standartlar ve teknik düzenlemeler) ile ürünlerin bu kriterlere uygun üretildiğini belgeleyen uygunluk değerlendirmesi işlemlerine günümüzde daha fazla başvurulmaktadır. Standartlar, teknik düzenlemeler ve uygunluk değerlendirmesi prosedürleri, sinai, ekonomik ve ticari gelişmeye katkıda bulunan, insan can ve mal güvenliğini korumayı amaçlayan, modern ekonominin ve standardizasyon sisteminin temel taşlarıdır.

Bununla birlikte, standartlar, teknik düzenlemeler ve uygunluk değerlendirmesi işlemleri çoğu zaman insan sağlığı ve güvenliği gibi meşru amaçların ötesinde ticarete teknik engeller olarak adlandırılan ve uluslararası ticaretin serbest akışını olumsuz etkileyen engellere yol açmaktadır. Uluslararası kabul görmüş standartlardan farklı teknik kriterler belirlenmesi ve

gerektiğinden katı test ve belgelendirme işlemlerinin zorunlu kılınması bu alandaki en önemli sorunlardır. Şeffaf bir şekilde kabul edilmeyen ve uygulanmayan bu düzenlemeler ihracatçı firmalar açısından ek külfet ve maliyetlere de yol açmakta ve rekabet edebilirliklerini güçleştirmektedir. İhracatta karşılaştığımız ticarete teknik engellerin önlenmesi, sürdürülebilir ihracat artışının sağlanması açısından da önemlidir.

Bu kapsamda, T.C. Ticaret Bakanlığı Ürün Güvenliği ve Denetimi Genel Müdürlüğü internet sayfasında konu ile ilgili ayrıntılı bilgi mevcuttur (<https://teknikengel.gov.tr/>). Ticarete Teknik Engeller İnternet Sitesi, ihracatçılarımızın ticarete teknik engeller alanında yararlanacağı ve etkin olarak kullanacağı temel bir platform olarak yapılandırılmıştır. Bu çerçevede; ihracata konu ülkenin ticarete teknik engeller uygulamaları hakkında bilgi sahibi olunabilmekte, ihtiyaç duyulan ülke mevzuat ve uygulamaları hakkında ilave bilgiler Bakanlığımızdan talep edilebilmekte ve ihracatta karşılaşılan ticarete teknik engeller interaktif olarak Bakanlığımıza bildirilebilmektedir. Ticarete Teknik Engeller İnternet Sitesine üyelik suretiyle ilgilenilen ülke ve ürün gruplarına ilişkin taslak düzenlemeler e-posta ile günlük olarak gönderilmektedir. Ayrıca, firmalarımız ihracatlarını olumsuz etkileyebilecek diğer ülke düzenlemelerini taslak aşamasında öğrenip yorum yapabilmektedir. Ticarete Teknik Engeller İnternet Sitesine üyelik ücretsizdir.

2. PAZARIN ÖZELLİKLERİ

Fikri, Sınai Mülkiyet Hakları

Fikri, Sınai Mülkiyet Hakları Komitesi, Ticaret ve Sanayi Bakanlığı öncülüğünde altı devlet kurumunun temsilcilerinden oluşmakta olup, Panama fikri mülkiyet hukuku ve politikasından sorumludur. Fikri, Sınai Mülkiyet Hakları için başvuru yapılacak kurum yine Ticaret ve Sanayi Bakanlığı'dır.

Komite, cezai yaptırımları koordine etmekte ve aşağıda yer alan başlıklar altında her bir konunun kanunla güvence altına alınmasını sağlamaktadır. Komite özellikle son teknoloji ürünü korumaları içeren patentler, ticari markalar, test verileri ve yazılım, müzik, metin ve videolar; ve korsanlık yayıncılık konularında çalışmaktadır.

Telif Hakları

1996/35 sayılı Kanun'un amacı, icatları, faydalı modelleri, sanayi modellerini ve çizimleri, sanayi ve ticari sırları, ürün ve hizmet markalarını, kolektif ve garanti markalarını, coğrafi işaretleri, menşe işaretlerini, menşe adlarını ve reklam ifadelerini ve işaretlerini korumaktır. 1996/35 sayılı Kanun'un 2. Maddesi, Sanayi Mülkiyeti rejimine tabi olan nesnelere kaydedilmesinden sorumlu olan Ticaret ve Sanayi Bakanlığı Sanayi Mülkiyeti Sicil Genel Müdürlüğü (DIGERPI) ticari işletmeler ve konularına göre farklı departmanlar aracılığıyla telifleri kayıt altına almaktadır. Departmanlar; Markalar Departmanı, Patentler Departmanı, Bitki Çeşidi Departmanı ve Kolektif Haklar ve Halk Müziği İfadeleri Departmanı olarak hizmet vermektedir.

Patentler

Panama Sınai Mülkiyet Yasası, başvuru tarihinden itibaren 20 yıllık bir patent koruması süresi sağlamaktadır. Bir patent elde etmek için Panama'da mukim bir avukatlık firması aracılığıyla DIGERPI'ye başvuru yapılması zorunludur. Başvuru sahibi, patent başvuruları için 128,50 ABD doları ve çeşitli alt modelleri için 78,50 ABD doları ödemektedir. Bu ödemeler ilk 5 yıl için geçerli olup aynı firma, ilerleyen yıllarda belirlenen ücret ve hakların %10'unu (12,85 ABD doları- patentler için ve 7,85 ABD doları- faydalı modeller için) ödeyerek patentini koruyabilmektedir.

Ticari Markalar

Panama'da basitleştirilmiş bir ticari marka tescil sürecini ile ticari marka koruması sağlanmaktadır. Bu patent ilk seferde 10 yıllık olup, daha sonra yenileme yapılabilmektedir. Devletin patentli ürünleri kontrol etme ve hukuka aykırı tespitlerin yapılması halinde ticari mallara el koyma yetkisi bulunmaktadır. Marka Tescil Ofisi, on-line olarak başvurulabilen ve diğer tüm markaların da online olarak sorgulatabildiği bir sisteme sahiptir.

Patent işlemleri ve marka tescili ile ilgili tüm ilave bilgi ve belgelere aşağıdaki linkten ulaşılabilir.

<https://digerpi.mici.gob.pa/>

Dağıtım Kanalları

Coğrafi konumu nedeniyle deniz, hava ve karayolu taşıma modlarına sahip olan Panama, sadece ülkenin değil dünya ticaretinin bağlantı yerlerinden biri olması nedeniyle önemli bir avantaja sahiptir. Pasifik ve Atlantik okyanuslarının arasında olan Panama Kanalı sayesinde tüm Amerika kıtasında malların kolayca yer değiştirmesi mümkün bulunmaktadır. Özellikle Kolon Serbest Ticaret Bölgesi ve Panama-Pacífico Özel Ekonomik Bölgesine (Área Económica Special Panama Pacífico) gelen mallar, ithalat, ihracat ve yeniden ihracat yapılmak üzere konteyner sistemi ile karayolu ve demiryolu ile ülke içerisinde dağıtılmakta, ilaveten Tocumen havaalanı ile hava taşımacılığında da önemli bir platforma ev sahipliği yapmaktadır. Panama, coğrafi konumu ve modern lojistik platformları ile yerli ve yabancı yatırımcılara ulaşarak ülkeden dünya üzerindeki yaklaşık 3.5 milyar insanın olduğu bir pazara erişim imkanı sağlamaktadır.

Panama'ya giriş yapan ürünlerin yaklaşık olarak %65'i Panama City şehrine, kalan %35'lik kısmı ise David, Colon, Santiago ve Chitre şehirlerine gönderilmektedir. Dağıtım kanalı oldukça basit olarak şekillenen Panama'da ithalatçılar özellikle giyim, otomotiv parçaları sektörlerinde daha çok toptancılar; gıda ve ilaç ile hızlı tüketim mallarında ise perakendeciler ve distribütörler tarafından süreç yönetilmektedir. Büyük ithalatçıların çoğunluğunun Kolon Serbest Bölgesi'nde yeri bulunmakta olup, başkentte satış mağazaları aracılığıyla satış yapılmaktadır.

Tüketici Tercihleri

Panamalı tüketicilerin iki sosyo-ekonomik segmente ayrıldığı söylenebilir. Birinci grup, uluslararası ürünleri tercih eden ve fiyattan çok kaliteye önem veren, özellikle Amerika trendlerinden etkilenen, alışveriş merkezlerinde alışveriş yapmayı seven üst gelir grubu olup; diğer grup ise satın alma kararı verirken fiyatın kilit faktör olduğu, genellikle indirim arayan ve toptan satış noktalarından alışveriş yapan düşük-orta gelirli tüketicilerdir.

Panamalı tüketiciler genel olarak yeni ürünlere açıktır ve zaman içerisinde internetten daha fazla satın alma eğiliminde olduğu gözlemlenmektedir. İnterneti yalnızca indirim ve fırsatları yakalamak için değil, almayı planladıkları ürüne ilişkin bilgi ve yorum aramak için de kullanılmaktadırlar.

Panama pazarı ABD pazarının oldukça etkisinde olup, ABD'de meşhur ve ya trend olan ürünler daha kaliteli olarak algılanabilmektedir.

Gıda söz konusu olduğunda ise, Panama'da market çoğunlukla süpermarketler, hipermarketler ve bağımsız gıda mağazaları tarafından domine edildiği görülmekte, son yıllarda kolay hazırlanan ve sağlıklı gıdaları tüketmenin trend olduğu gözlenmektedir.

Satış Teknikleri ve Satışı Etkileyen Faktörler

Satış sonrası danışmanlık ve teknik yardım sağlayan ve müşterilere yedek parça, servis ekipmanı ve kaliteli hizmet dahil olmak üzere destek sağlayacağı düşünülen marka ve firmalara yönelik olarak pozitif bir trend olduğunu söylemek mümkündür.

Panama'da iş görüşmeleri genellikle yüz yüze, kahve veya öğle yemeği eşliğinde yapılabilmektedir. Ülkede networking iş yapma anlamında önemli bir rol oynamaktadır. Panama pazarına ilk kez giriş yapacak firmalar için İspanyolca bilinmemesi halinde Panama'da yerleşik bir firma ile çalışılmasında fayda görülmektedir. Pazarlık oldukça yaygın bir ticari gelenek olup, genellikle satıcıdan indirim yapması beklenmektedir.

İnternette satış tercihlerine bakıldığında ise Panama'da devlet tarafından oluşturulan ve ülkemizdeki şekliyle faaliyet gösteren bir posta teşkilatı ve posta kodu sistemi bulunmadığı, online alışveriş kültürünün yaygın olmamasının sebeplerinden biri olan bu husus kapsamında özel şirketlerin kendi dağıtım kanalı ile teslimat yoluna gittiği ve bu durumun maliyetleri artırması sebebiyle tercih edilmediği gözlenmektedir. Özellikle ABD üzerinden yapılan online alışverişlerde, ürünlerin Panama'ya getirilmesi için hizmet veren "mailbox" ofislerinin yaygın olduğu ve tüketicilerin ilave bir ücret ödeyerek ürünlerini bu ofislerden bizzat teslim aldığı bilinmektedir.

2021 yılı Dünya Bankası raporuna göre, Panama'daki yetişkinlerin sadece %44,97'si kişisel bir banka hesabına erişime sahip olduğundan, nüfusun çok önemli bir kısmının çevrimiçi alışveriş yapma kültürü ve bu konuya erişim kaynağı bulunmamaktadır.

Latin Amerika ve Karayipler Ekonomik Komisyonu (ECLAC) tarafından oluşturulan güncel tarihli Dijital Gelişim Raporu'nda bölgedeki mikro, küçük ve orta ölçekli şirketlerin yaklaşık %70'inin bir web sayfasına sahip olmadığı, %21,43'ünün on-line olarak hizmet verdiği ve %8,08'inin elektronik ticaret seçeneğinin bulunduğu ifade edilmektedir.

Kamu İhaleleri

Panama, kamu ihaleleri için kolaylaştırılmış bir on-line sisteme sahiptir.

<http://www.panamacompra.gob.pa> üzerinden tüm kamu kuruluşlarının açtığı ihaleler, son başvuru süreleri ve gerekli evraklar paylaşılmaktadır. İhaledeki güncel aşamalar da yine bu websitesi üzerinden takip edilebilmektedir. Panama'da kamu alım ihtilaflarını çözmek üzere bir idare mahkemesi bulunmakta olup, bu idare mahkemesinin kararları da Panama Yüksek Mahkemesinin incelemesine tabidir. Panama'nın hükümet dahil ticaret ve yatırımı etkileyen konularda rüşvet verilmesi iç hukuk kapsamında suç olarak kabul edilerek cezai yaptırımını bulunmaktadır. Ancak rüşvet, halen ülkenin önemli sorunlarından biridir.

3. ÖNEMLİ SEKTÖRLER

Tarım ve Hayvancılık

Panama'da tarım ve hayvancılık üretimi ile ihracatı için çeşitli teşvikler bulunmaktadır. Teşvikler arasında elektrik ücretlerinde %30'a varan indirim, gübrelerin ücretsiz dağıtımı ve vergi teşvikleri yer almaktadır. Sığır, balık, domuz, kümes hayvanları ve diğer hayvanların ticari olarak yetiştirilmesi; hiçbir yerel ham madde kullanılmamasına rağmen gübre ve diğer zirai kimyasalların üretimi ve tarım ve hayvancılık üretimi için hayvan, ekipman ve mal alımı için finansmanı yer almaktadır.

Tarımda Dönüşüm için Ulusal Komisyon (Comisión Nacional para la Transformación Agropecuaria) ve sektörü dönüştürmek için Tarımsal Kalkınma Bakanlığı'na (Ministerio de Desarrollo Agropecuario) bağlı özel bir fon oluşturulmuştur. Fon, diğer sektörlerin yanı sıra muz, kakao, kahve, organik tarım, pirinç ve karides yetiştiriciliği gibi tanıtılmaya değer tarım faaliyetlerine kredi ve doğrudan mali yardım sağlamaktadır.

2021 yılında, gıda üretiminden deniz ürünlerine ve ilaç endüstrisi için hammaddelere kadar her alanda tarımsal sanayiye teşvik eden "tarım parklarına" en az 2 milyon ABD doları tutarındaki yatırımlar için vergi teşvikleri getirilmiştir. Vergi rejimi, tarım parklarını vergilerden veya ithalat tarifelerinden muaf tutmaktadır. Beş yıl süreyle teçhizat, makine veya inşaat malzemeleri alımları ve 20 yıl süreyle emlak vergileri üzerinden muafiyet sağlanmaktadır.

Ülkede ekilebilir alan ülke yüzölçümünün yaklaşık %7.5'ini oluşturmakta olup, tarım sektörünün geliştiğini söylemek mümkün bulunmamaktadır.

Sanayi

Aralık 2020'den itibaren yürürlükte olan kanunla, imalatla ilgili hizmetlere yönelik yatırımlar için yeni bir avantajlı vergi rejimi oluşturulmuştur. İmalat, hafif imalat, onarım ve bakım, montaj ve ilgili nakliye faaliyetlerine başlayan yabancı firmalara, yerel işçileri eğitmeyi ve teknoloji transfer etmeyi kabul etmeleri halinde bir dizi avantaj uygulanmaktadır. Avantajlar arasında beş yıllık bir gelir vergisi muafiyeti (bundan sonra %5'lik bir gelir vergisi indirimi uygulanmaktadır), bordro vergisi muafiyetleri, yatırım garantileri, gümrük desteği, yerel işçi alımı için daha esnek uyum gereklilikleri ve yabancı idari personel için beş yıllık yenilenebilir çalışma izinleri yer almaktadır. Bu firmalar, kredilerden sonra asgari %2'lik bir gelir vergisi ile birlikte ödenmesi gereken yerel vergiler için ödenen yabancı vergiyi kredilendirebilmektedir. Şirketler, mevcut serbest ticaret bölgelerinde veya Panama'nın başka bir yerinde operasyonlar kurma konusunda serbesttir.

Hizmetler

Tarihi olarak Latin Amerika'nın istikrarlı ekonomilerinden biri olan Panama ekonomisi ağırlıklı olarak hizmet sektörüne dayanmaktadır. Hizmet sektörünün GSMH'daki payı yaklaşık %77'dir.

Hizmet sektörü, Panama Kanalı'nın işletilmesi, Colon Serbest Bölgesi ve Panama şehrinde bulunan uluslararası bankacılık sektörleri odaklıdır. Panama ekonomisi, GSYH'sinin yaklaşık %80'ine tekabül eden oldukça gelişmiş bir hizmet sektörü üzerine kuruludur. İstihdamın üçte ikisini oluşturan hizmet sektörünün en önemli bileşenleri, küresel ticaretin %5'inin gerçekleştiği Kanal, kıtadaki en büyük serbest bölge olan ZLC ve ham petrolün Pasifik ve Atlantik kıyıları arasında taşınmasını sağlayan Trans-Panama Boru Hattı'dır. Kanal, mineral ticaretinin de yaklaşık %20'sine ev sahipliği yapmakta ve ulusal bütçeye yılda yaklaşık 2 milyar ABD doları katkı sağlamaktadır. Hizmet sektöründeki diğer önemli sahalar finans, sigorta, konteyner ticareti, gemicilik, lojistik, nakliye, haberleşme, bankacılık ve turizmdir.

Lojistik

Taşımacılık, Panama Kanalı'nı içeren, hükümetin ana gelir kaynağı olan hizmet endüstrisinin en önemli sektörlerinden biridir. Panama Kanalı, devlet gelirinin yaklaşık %20'sine katkıda bulunmaktadır. 2022 mali yılı için, Panama Kanalı toplamda 14,239 transit geçiş kaydetmiş, okyanus geçişleri veya küçük gemiler 291 milyon uzun tonluk yük taşımış ve toplamda 3,028 milyon dolar tutarında geçiş ücreti tahsil etmiştir. Panama Demiryolu ise Büyük Okyanus'ta Balboa liman terminali ile Atlantik'teki Cristóbal ve MIT terminalleri için belirlenen konteynerlerin hızlı bir şekilde yükleme ve boşaltılmasını sağlamaktadır. Ortalama olarak, her iki yönde günde 2,000 konteyner taşınmakta olup, yılda yaklaşık 650,000 birim hareketi gerçekleşmektedir. Yolculuk yaklaşık olarak 76 kilometrelik bir mesafeyi kapsamakta ve her iki terminal arasında 1 saat 15 dakika süren taşıma ile ürünler diğer terminale ulaştırılmaktadır.

Madencilik

Panama'da önemli miktarlarda bulunan mineraller arasında bakır, altın, mangan ve gümüş yer almaktadır. Panama dünyanın en büyük iki işlenmemiş bakır yatağına sahiptir.

Devlet, daha önceden madeni bulan yabancı veya yerli yatırımcıya maden imtiyazı vermekte, bu imtiyaz, tüm jeolojik ve sismik araştırmalar, maden çıkarma operasyonları, çıkarılan madenlerin nakliyesi ve çıkarılan madenlerin depolanması, pazarlanması ve ihracatı için münhasır haklar içermekte idi. Ancak, Panama hükümeti ile Kanadalı First Quantum Minerals (FQM)'in alt şirketi Minera Panama arasında 23 Ekim 2023 tarihinde imzalanan maden imtiyaz sözleşmesini ele alan 406 sayılı yasanın onaylanması akabinde ülkede yaşanan protestolar, yol kapatma eylemleri ve grevlerin yer yer şiddet eylemlerine dönüşerek hem günlük hayatı hem de ulusal ve uluslararası ticareti durma noktasına getirmiştir. Süreçte yol kapatma eylemleri ile ülkenin Kuzey Amerika ile kara bağlantısını sağlayan Pan-Amerikan otoyolunun kapatılması en çok şehir merkezlerine transfer edilmek istenen gıda ürünlerini etkilemiştir. Panama Ekonomi ve Finans Bakanlığı tarafından yapılan açıklamada yaklaşık 35 gün süren eylemlerin ülke ekonomisinde 1,7 milyar dolarlık kayba neden olduğu ve ticaretin % 65 azaldığı belirtilmiştir.

Bahse konu sözleşmeye yönelik protesto ve itirazlar kapsamında konu Panama Yüksek Mahkemesi'ne taşınmış, 28 Kasım 2023 tarihinde mezkur mahkeme tarafından Cobre Panama bakır madenine ilişkin imtiyaz sözleşmesini onaylayan yasanın *anayasaya aykırı olduğu* yönünde oybirliğiyle karar alınmıştır. Yüksek Mahkeme'nin anayasaya aykırılık kararı bir ayı aşkın süredir devam eden eylemlerin sona erdirilmesine ve kapatılan yolların tamamının açılmasını teşvik etmiştir. Tahkim davalarının Panama ile Kanada arasındaki Serbest Ticaret Anlaşması kapsamında Uluslararası Yatırım Uyuşmazlıklarının Çözüm Merkezi'nce açılması öngörülmektedir.

Bu kapsamda, ülkede maden arama faaliyetlerine 20 yıl daha süreyle devam etmesine yönelik yoğun tepkiler çerçevesinde Cumhurbaşkanı Cortizo, Ulusal Meclis'i 1 ve 2 Kasım tarihlerinde olağanüstü oturum düzenlemeye davet etmiş ve ülkede **yeni** maden imtiyazlarının yasaklanması (moratoryum) hususu oylamaya sunulmuştur. Moratoryum yasa tasarısı 71 sandalyeli Meclis'te 59 evet oyuyla 3 Kasım 2023 tarihinde kabul edilmiş olup, aynı gün Cumhurbaşkanı tarafından onaylanarak 407 sayılı yasa ile yürürlüğe girmiştir. Söz konusu yasa ile birlikte Panama'da ulusal topraklarda metalik madenlerin aranması, çıkarılması ve işletilmesi süresiz olarak yasaklanmıştır.

Enerji

Panama, Orta Amerika'nın en büyük enerji tüketicisidir. Petrol, doğalgaz ve kömür rezervlerinin kısıtlı olduğu ülkede hidrokarbon ihtiyacı ithal edilmektedir. Bu sebeple ülkede enerji yatırımları konusunda çeşitli projeler bulunmaktadır. 7 yıl kapatıldıktan sonra 2003 yılında tekrar faaliyete geçen Pasifik-Panama boru hattı bölgeye enerji tedarik etmektedir. Bölgedeki güç kesintilerini azaltmak ve enerji yatırımlarını teşvik etmek amacıyla faaliyete geçen ve Orta Amerika elektrik şebekesinin entegrasyonunu sağlayan Puebla-Panama projesinde Panama da yer almaktadır. Bu girişiminin amacı enerji maliyetlerini ve enerji kesintileri sıklığını azaltmak bunun yanı sıra yeni santrallerin geliştirilmesi için özel sektör yatırımlarını çekmektir.

Ülkede Orta Amerika'nın en büyük rafinerisi mevcuttur. Ülke Trans-Panama boru hattı ile Pasifik'e, Ekvator'a ve Karayipler'e günde 70.000 varil petrol dağıtmaktadır.

Panama'da enerji üretiminin yaklaşık %80'i hidroelektrik teknolojisi ile üretilmektedir. Bu nedenle, Río Chagres ve Río Chepo gibi nehirler enerji üretimi için oldukça önemlidir.

Panama'daki Elektrik Sektörü, birincil kaynaktan enerjinin elektrik enerjisi olarak kullanılmasını sağlayan tesisleri (üretim), bu enerjinin yönetilmesini ve voltajının yükseltilmesini, nihai kullanım merkezlerine teslim edilene kadar (aktarım ve dağıtım) farklı voltaj seviyelerinde tüketicilere ulaştırmaktadır. Kamu Hizmetleri Ulusal Otoritesi, elektrik sektörü ile ilgili tüm konuları düzenlemekte olup üretim, yasa da belirlenen gereksinimleri karşılamaları ve gerekli tüm onaylara sahip olmaları halinde ulusal ve yabancı şirketlere tamamen açıktır. Diğer yandan, iletim faaliyeti tamamen kamu tarafından yürütülen, Elektrik İletim Şirketi (ETESA) aracılığıyla yönetilmektedir. Ulusal Enerji Planı (2015-2050), ülkenin enerji politikasının ana eksenlerini içerir ve enerji sektörünü çeşitlendirmek ve enerji erişimi, enerji verimliliği, enerji güvenliği ve karbonsuzlaşma konularında ilerlemek için uzun vadeli bir yol haritası

belirlemektedir. Bu planın bir parçası olarak, Panama Hükümeti, 2020 Kasım'ında enerji konusunda kamu politikası oluşturmak üzere "Enerji Dönüşüm Gündemini" başlatmıştır. Tesis türü açısından, 2023 yılında Panama'da toplam kurulu kapasitenin %43,58'i (1.847,46 MW) hidroelektrik santrallere, %35,48'i (1.504,07 MW) farklı teknolojilere sahip termal santrallere denk gelmektedir. Son yıllarda, rüzgâr ve fotovoltaik gibi geleneksel olmayan yenilenebilir kaynaklardan gelen tesisler ülkenin üretim santraline girmiş olup, bunlardan ilki toplam kurulu kapasitenin %7,92'sini, fotovoltaikler %13,02'yi oluşturmaktadır.

Aralık 2023'te kabul edilen 417 sayılı Kanun, güneş santrallerinin inşası, işletilmesi ve bakımını teşvik etmek için teşvik rejimini belirleyen 2013 sayılı 37 sayılı Kanun'un bir hükmünü değiştirerek inşaatı yapan, işleten ve güneş santrallerinin kurulumunu yapanlar, ayrıca yasada tanımlanan malzemeleri satın alan ve miktar sınırı olmayan herhangi bir gerçek veya tüzel kişi olarak vergilerden muaf olmasını sağlamaktadır.

4. PAZARDA DİKKAT EDİLMESİ GEREKEN HUSUSLAR VE DİĞER BİLGİLER

İş Kültürü

Panama'daki iş ilişkileri temel olarak kişisel temas yoluyla sağlanmaktadır. Ticaret fuarlarına, konferanslara veya diğer ticari etkinliklere katılım sağlanması önemle tavsiye edilir. Panamalı bir ortakla kişisel bir ilişki kurmak için yüz yüze iletişim çok önemlidir.

İspanyolca, Panama'nın resmi dili olup, uluslararası şirketler de olmak üzere günlük hayatta İspanyolca kullanılmaktadır. Ülkeye gelen yabancılar, yakın coğrafyalardan geldiği ve bölgenin tamamında İspanyolca konuşulduğu için İngilizce bilen-kullanan personel sayısı oldukça azdır.

Toplantılar mutlaka önceden planlanmalı ve onaylanmalıdır. Panamalılar karar vermek için acele etmezler, ülkemiz insanı aksine sakin ve ağırkanlıdır. Bu nedenle çok kısa sürede iş bağlantıları kurulması oldukça zordur. Kamu sektöründe de bürokratik hantallıklar görülmektedir. Genellikle toplantı ve görüşmelere ufak da olsa gecikmeyle katıldıkları ya da son anda iptal ettikleri gözlenmektedir.

İlaveten, Panama'da yolsuzluk, niteliksiz işgücü, pazar küçüklüğü gibi ciddi ekonomik sıkıntılar bulunmaktadır. BM Uyuşturucu ve Suç Ofisi'ne göre, Panama her yıl- GSYH'sinin yaklaşık %1'ini - 500 milyon dolar- yolsuzluk nedeniyle kaybetmektedir.

Para Kullanımı

Panama'nın yerel bir kağıt para birimi bulunmamakta ve ülkede ABD doları kullanılmaktadır. Balboa, nominal değerinde ve ABD doları eşdeğerindedir (1 ABD doları=1 balboa). Bu yüzden bölgedeki civar ülkelere göre genel fiyatlar daha yüksektir. Ülkede sermaye için herhangi bir kayıt gerekliliği yoktur ve ülkeye fon transferi vergiye tabi değildir. Sermayenin veya birikmiş karların ülkesine iadesi konusunda geçerli vergilerden farklı herhangi bir kontrol yoktur. Panama yabancı yatırımı teşvik etmekte ve Panama'yı yabancı yatırımcılar için Latin Amerika'daki birincil varış noktası olarak konumlandırmak için çalışmalarını sürdürmektedir. Yatırımcılar karlarını ve sermayelerini ülkelerine geri gönderebilmekte ve bunun için bir vergi ödememektedir.

Latin ve orta Amerika bölgesinde dolarize para yapısına sahip olan Panama, istikrarı ve para biriminin dünyada en çok kullanılan para birimlerinden biri olması hasebiyle yatırımcılar tarafından tercih edilmektedir.

Alışverişte nakit kullanımı yaygın olmamakta ve kredi kartı ile cep telefon numarası üzerinden ödeme yapılan "Yappy" isimli uygulama sıkça tercih edilmektedir. Günlük hayatta 20 ABD doları üzerindeki banknotlara çok az rastlanmaktadır. 1 dolardan küçük madeni paralarda balboa, ABD para birimi madeni paralarıyla birlikte kullanılmaktadır. Çek kullanımı tercih edilmemekte, bankacılık yoluyla para transferleri sağlanmaktadır.

Pasaport ve Ülkeye Geçici Giriş Vizesi uygulaması

Diplomatik, Hizmet ve Hususi ve Umuma Mahsus Pasaport hamilleri 3 aylık bir süre için vizeden muaf bulunmaktadır.

Resmi ve umuma mahsus pasaport sahibi Panama vatandaşları ise ülkemize girişlerinde 90 gün süreyle vizeden muaftırlar. Ülkemizdeki toplam kalış süresinin son 180 gün içerisinde 90 günü aşmaması gerekmektedir.

Türk Hava Yolları'nın Panama ile İstanbul arasında haftada 12 uçuşu bulunmaktadır. Bunlardan beşi direkt uçuşlar olup bu uçuşlar Salı, Çarşamba, Cuma, Cumartesi ve Pazar günleri düzenlenmektedir. Kalan yedi uçuş ise Kolombiya/Bogota'da yaklaşık bir saatlik stopover yapmaktadır.

Türk Hava Yolları resmi sitesinde **Mart 2024** tarihinde yayınlanan güncel duyuruda Güney Amerika uçuşları için yeni yolcu alım kurallarına yerilmiş olup, söz konusu duyuru metnine (<https://www.turkishairlines.com/tr-int/duyurular/guney-amerika-yolcu-kabul-kurallari/>) adresinden ulaşılmaktadır.

Panama City Tocumen Uluslararası (PTY) Havalimanı varışlı uçuşlar için dikkat edilmesi gereken kurallar:

Ülkeye (Panama) giriş için gerekli genel şartlar aşağıdaki gibidir:

- Son varış noktası Panama olan ya da Panama üzerinden aktarma yapacak yolcular için geçerli vizeye sahip olunması (Vize gerektiren ülkeler için).
- Gidiş-dönüş yolculuklar için dönüş bileti (Vize gerektiren ülkeler için vize geçerlilik süresinin içinde olması koşuluyla)
- Otel rezervasyonu (Ödemesi yapılmış ve seyahat sürecini kapsayan)
- Transit uçuşlar için aktarma süresinin 12 saati aşmaması

Resmi Tatiller ve Mesai Saatleri

Panama'da kamu kurum ve kuruluşlarında çalışma saatleri genel olarak sabah 8 ile öğleden sonra 4 arasındadır. (8 am-4pm)

Panama İş Kanunu'nun 47. maddesine göre, yasal olarak önceden belirlenen milli bayram veya milli yas günlerinden biri pazar gününe denk gelirse, milli gün Pazar gününü takip eden pazartesi günü tatil olarak belirlenir.

2024 yılında ülkedeki resmi tatil ve milli günler aşağıdaki gibidir:

- 1 Ocak: Yeni Yıl
- 9 Ocak : Martyrs Günü
- 12-13 Şubat : Karnaval
- 29 Mart : Kutsal Cuma
- 1 Mayıs : Emek Günü

- 1 Temmuz : Hükümet Kurulma Günü (2024 yılına özel)
- 15 Ağustos : Eski Panama'nın Kurtuluşu
- 3-4-5Kasım : Kolobiya'dan Ayrılış-Bağımsızlık Günü
- 10 Kasım : Kolon Günü
- 11 Kasım : La Villa de Los Santos'tan Ayrılış- Bağımsızlık Günü
- 28 Kasım : İspanya'dan Ayrılış-Bağımsızlık Günü
- 8 -9 Aralık : Anneler Günü
- 20 Aralık : Bağımsızlık Günü
- 25 Aralık: Christmas

Yerel Saat

Panama ile Türkiye arasındaki saat farkı -8 saattir.

5. ŞİRKET KURULUŞU VE İŞ YAPMA İLE İLGİLİ BİLGİLER

Şirket Türleri

Panama'da 4 ayrı şekilde ticari şirket kurulması mümkündür.

1. Anonim Şirket (*Sociedad Anónima*)

Anonim şirketler, 1927 sayılı 32 numaralı Kanun tarafından düzenlenmektedir. Bu Kanun, reşit iki veya daha fazla kişinin, Panamalı olmaları veya Panama Cumhuriyeti'nde ikamet etmeleri gerekmeden, herhangi bir yasal amaç için bir şirket kurabileceğini belirtmektedir. Anonim şirketlerde sadece bir kişinin hissedar olarak hareket etmesi yeterli olup, yönetim kurulunun bir parçası olmak için 3 gerçek kişinin bulunması gerekmektedir. Anonim şirketler, yalnızca Panama'da gerçekleştirilen ticari faaliyetlerden elde edilen gelirler üzerinden gelir vergisi ödemektedir. Anonim şirket kurma prosedürü oldukça basit olup, Panamalı bir hukuk firması aracılığıyla başvuruda bulunulması ve eğer Panama'da ikamet edilmiyorsa burada ikamet eden bir temsilci yetkilendirilmesi zorunludur. Anonim şirketler kayıt olduktan sonra yıllık 300 ABD doları tarında ücreti Ticaret Bakanlığı'na ödemektedir.

2. Limited Şirket (*Sociedad de Responsabilidad Limitada*)

Limited Şirket, sermayeyi eşit veya farklı değerlerde hisselerle bölen, her ortağın katılımına göre sorumluluğunu sermaye miktarına göre sınırlayan ticari bir şirket türüdür. Kuruluşu için, herhangi bir vatandaşlık veya ikametgahı olan ve reşit olan en az iki doğal veya tüzel kişi gerekmektedir. Bu ortakların adları, her bir ortağın katkıda bulunduğu sermaye ile birlikte Panama Kamu Sicili'ne kaydedilmektedir. En az bir yönetici bulunması zorunlu olup, ortakların sorumluluğu, şirketin kuruluşu için katkıda bulunan sermaye ile sınırlı tutulmaktadır. Yurtdışından elde edilen gelirler ve ortaklara ödenen karlar, Panama'da vergiden muaf tutulmaktadır. Limited şirketler, kayıt olduktan sonra yıllık 300 ABD doları tarında ücreti Ticaret Bakanlığı'na ödemektedir.

3. Genel Ortaklıklar (*Sociedad en Nombre Colectivo*)

Genel Ortaklıklar, şirketin yönetimine doğrudan katılan ve şirketin borçlarından kişisel, ortak ve sınırsız olarak sorumlu olan iki veya daha fazla doğal veya tüzel kişi tarafından oluşturulan şirket türüdür. Diğer ülkelerde olduğu gibi, ortaklar sınırsız hukuki sorumluluğa sahiptir. Bu, her ortağın, işletme sürecinde yalnızca biri hata yapsa bile dava edilebileceği anlamına gelmektedir.

4. Özel Vakıflar

Özel Menfaat Vakfı, bir kişi olan Kurucu'nun malvarlığından bir vakfa (hak ve yükümlülüklerle tabi bir yasal varlık) aktarıldığı veya tahsis edildiği ve bu varlıkların bir yararlanıcı yararına korunması ve yönetilmesi amacıyla vakfa aktarıldığı yasal bir varlıktır. Yararlanıcı, kurucu kendisi veya üçüncü bir kişi olabilmekte olup, vakfın başlangıç varlıkları en az 10.000 ABD doları olmak zorundadır. Özel menfaat vakıflarının kâr amacı gütmemesi yasak olup ancak ticari faaliyetler yürütebilmekte, bununla birlikte tüm ekonomik kazançların sadece vakfın amaçları için kullanılması zorunlu tutulmaktadır. Her özel vakıf, yıllık 400 ABD doları bir ücret ödemekle yükümlüdür.

Şirket Kurma Prosedürü

Panama'da şirket kurulumu genel olarak bir günde tamamlanmakta, şube veya acenta açma işlemleri ise ortalama üç gün sürmektedir.

Şirketler, çevrimiçi sistem Panamá Tramita (<https://www.panamatramita.gob.pa>) aracılığıyla Ticaret ve Sanayi Bakanlığı'na (Ministerio de Comercio y Industrias) bir faaliyet bildirimini (operasyon bildirimini) sunmak zorundadır. Şirketler ayrıca, şirket kurulurken yönetici ve çalışanları eğer Panama'da *bulunmuyorsa*, tüm yasal işlevleri yürütmek için Panama'da ikamet eden yerel bir temsilci ile çalışmak zorundadır. Kişi bir şirket çalışanı, direktörü veya harici bir yasal temsilci olabilmektedir. Temsilci, tüm ticari faaliyetlerden yasal olarak sorumludur (bu hüküm, kara para aklama faaliyetlerini engellemeyi amaçlamaktadır).

Daha önce yukarıda bahsedilen dört çeşit kuruluş, Panama'da her türlü ticari işletme işlemlerinin yürütülmesi için kullanılabilir. Panama'da yaşayan yabancılar genellikle anonim şirket statüsüyle iş yapmaktadır. Yabancı bir şirketin Panama'da şube veya temsilcilik kurabilmesi için Panama Siciline (Registro Público de Panamá) kayıt olması gerekmekte ve şirketin tüzük belgeleri kamuya kayıt edildikten sonra tüm yasal haklara sahip olmaktadır. Panama Ticaret Kanunu, yabancı şirketlerin ülkelerinde faaliyetlerine başlayabilmeleri için ayrıca "kendi ülkelerinde izin verilmeyen faaliyetlerde bulunamayacaklarına" dair bir belgenin tevsikini zorunlu tutmaktadır. Yurt dışında yerleşik kişi ve kuruluşların, Panama'da bir çalışanı veya temsilcisini bulundurarak doğrudan veya vekâleten, faaliyetlerin tamamen yürütüldüğü bir ofis veya işyerinin Panama'da bulunması halinde şirketin Panama'da faaliyet gösterdiğini kabul etmektedir. Ticaret siciline kayıt prosedürleri ülkenin Ticaret Kanununda belirlenmiş olup, genel kural olarak Panama'da yerleşik bir avukat tarafından noter onaylı bir kuruluş tüzüğünün hazırlanması ve onaylanmasıdır. Yabancı yatırımcının ülkeye gelmesine gerek olmadan vekâlet yoluyla şirket kurulabilmektedir. Yönetim kurulu ve pay sahiplerinin Panama vatandaşı olması ya da ikametlerinin Panama'da bulunması gerekli değildir. Yönetim kurulu toplantılarının Panama'da yapılması konusunda bir hüküm bulunmamaktadır.

Şirket kurulumuna ilişkin ilave bilgi ve belgelere aşağıdaki linklerden ulaşılabilir.

<http://www.cna.gob.pa/>

<https://mici.gob.pa/sem-normativa/>

Sigorta

Panama Ticaret ve Sanayi Bakanlığına bağlı bir kuruluş olarak Sigortacılık ve Reasürans Müfettişliği birimi ülkede sigortacılık ve sigorta sermayelendirmeye ilişkin şirketlerin faaliyetlerinin düzenlenmesi ve sigorta brokerliği mesleğinin icrasına ilişkin normların oluşturulması konusunda yetkilendirilmiştir.

1984 yılında, Ticaret ve Sanayi Bakanlığı'na bağlı Ulusal Reasürans Komisyonu oluşturulmuş olup, Sigorta ve Reasürans Müfettişliği bu komisyonun yürütme organı olarak görev yapmaktadır. Sigorta ve reasürans müfettişliği özerklik kazandığı için sigortacılık sektörü tarihinde yeni bir sayfa açılmıştır. Bahse konu kuruluş, sigorta sektörünün denetim ve gözetimini yapmakla da yükümlüdür. 2012 yılında ise "Sigortacılık Faaliyetlerini Düzenleyen ve

Diğer Hükümleri Belirleyen Kanun” çıkarılarak sigortacılık sektörüne güncel bir mevzuat kazandırılmış, faaliyeti düzenleyen ve teşvik eden bir yasa oluşturulmuştur.

Panama Sigorta ve Reasürans Müfettişliğinin amacı ülkedeki sigorta şirketlerinin ve şubelerinin resürans operasyonlarını ve sigortacılık faaliyetlerini denetlemektedir.

Daha ayrıntılı bilgi ve düzenlemelere ilişkin mevzuat aşağıdaki web sayfasında yer almaktadır.
<https://superseguros.gob.pa/>

Bankacılık Mevzuatı

Panama'da Merkez Bankası bulunmamaktadır. 2008 tarihli 2 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile birlikte ülkedeki bankacılık sistemi düzenlenmiş ve Merkezi Banka Denetim yapısı oluşturulmuştur. Bu yasa, aşağıda açıklandığı gibi üç farklı türde bankacılık lisansı oluşturulmasına izin vermektedir.

Genel Bankacılık : Panama yasalarına göre kurulmuş bankalar ile Panama'da ve uluslararası alanda faaliyet gösteren yabancı bankaların şubeleri için,

Uluslararası Bankacılık: Panama yasalarına göre kurulmuş ve şubeleri sadece yurt dışında faaliyet gösteren bankalar için,

Temsil Bankacılığı : Panama'da ofisi bulunan ancak bankacılık işlemleri yapmayan yabancı bankalar için bankacılık lisansları bulunmaktadır.

Kanun, lisansın türüne bağlı olarak çeşitli ihtiyat ve sermaye gereklilikleri ve diğer bazı koşullar öngörmektedir. Panama'da iki ulusal banka National Bank of Panama (Banco Nacional de Panama) ve diğeri Savings Bank (Caja de Ahorros) faaliyet göstermektedir. Ticari Bankalar Denetimi Otoritesi, Panama'da bulunan tüm farklı bankalara lisans vermekten sorumlu devlet kuruluşudur. Panama, dünya çapında varlığı olan bankacılık kurumları da dahil olmak üzere bölgenin en büyük bankacılık ve finans merkezlerinden birine sahiptir. Panama'daki bankacılık sistemi, Panama'da 61 yetkili banka, 2 kamu bankası, 39'u genel lisansa ve 20'si uluslararası lisansa sahip olmak üzere faaliyet göstermektedir.

Banka lisansı almak ve sürdürmek için gereken ödenmiş veya tahsis edilmiş hisse sermayesinin minimum tutarı, genel lisans için on milyon ABD doları, uluslararası lisans için ise üç milyon ABD dolarıdır. Bankalar, herhangi bir zamanda, sermayesini minimum gereken tutarın altına düşürememekte, uluslararası lisans durumunda ise ödenmiş sermayenin iki yüz elli bin ABD dolarını teminat olarak Panama Milli Bankası'na veya Tasarruf Bankası'na yatırmaktadır. Bu güvence, sadece ve özel olarak Denetleme kuruluşunun belirleyeceği amaçlar için oluşturulmuş olup, üçüncü taraflar tarafından haczolunamamaktadır.

Vizeler

Panama Ulusal Göç İdaresi tarafından ülkeye giriş vize işlemleri ile göçe ilişkin hususlar düzenlenmekte ve yürütülmektedir. Turist vizesinin yanı sıra iş ve yatırım amaçlı başvuru bazı vize türleri şu şekildedir:

Nitelikli Yatırımcı Vizesi: yatırımcı vizesi, ekonomik nedenlerle kalıcı ikamet için yapılan vize başvurusunda bulunan kişilerin ülkede kalıcı yatırım yapıyor olması beklenmektedir. Yatırım olarak kabul edilen seçenekler ise; üzerinde ipotek bulunmayan 300.000 ABD doları değerinde mülk edinilmesi ve en az 5 yıl süreyle elde tutulması; üzerinde ipotek bulunmayan 500.000 ABD doları ve üzerindeki mülk için alım satım sözleşmesi imzalanması; Panama Borsası'nda nitelikli ve lisanslı bir kuruluş aracılığıyla 500.000 ABD doları ve üzerinde menkul kıymet satın alınması (5 yıl süre ile); son olarak Panama'daki bir bankada üzerinde ipotek bulunmayan 750.000 ABD doları ve üzerindeki tutarda bir paranın 5 yıl süreyle vadeli hesapta tutulması olarak tanımlanmaktadır.

Geçici Dijital Gezgin Vizesi ise, kısa süreli çalışanlara verilmekte olup, hak sahibine Panama Cumhuriyeti içinde uzaktan çalışma hakkı tanımakta olup en fazla 9 ay için verilmekte ve maksimum 9 ay daha uzatılabilmektedir.

Çok uluslu şirketler, şirket aracılığıyla daimi personel vize işlemlerini yönetebilmektedir. Çok uluslu şirkete daimi personel vizesi alan yabancı personel, kanuna göre şirket bünyesinde çalışırken Panama Cumhuriyeti'nde çalışma hakkına da sahip olmaktadır. Daimi personel vizesi iş sözleşmesi ve referans kartının daha kısa bir süre öngördüğü durumlar dışında, aynı süre için uzatılabilen beş yıllık bir süre için verilmektedir. Vize ve referans kartının uzatılabileceği süre konusunda herhangi bir sınırlama yoktur.

Ayrıca şirketler, çok uluslu şirkete teknik veya eğitim hizmeti veren yabancı personel için üç ayı geçmemek ve bir defaya mahsus olmak üzere üç ay daha uzatılabilecek şekilde geçici personel vizesine başvurabilir.

Herhangi birçok uluslu şirkette çalışan veya çalışmış olan yabancı personelin, çok uluslu şirket daimi çalışma vizesinin onaylanmasından itibaren sayılan beş yıllık süre geçtikten sonra daimi oturum iznine başvurma hakkı vardır.

Daimi oturma iznine başvuran ve talebi kabul edilen personel, uluslararası bir şirkette çalışmaya almaya devam ettiği takdirde gelir vergisi, sosyal güvenlik katkı payı ve eğitim sigortası ödemesine tabi olmaktadır.

Çalışma ve oturum iznine ilişkin tüm bilgi ve istenen belgelere aşağıdaki linkten ulaşılabilir.

<https://mici.gob.pa/sem-visas/>

Kaynak: T.C. Panama Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği